

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שנה ד / גליון קכה

ערש"ק פרשת כי תשא ה'תשס"ז

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת פרשת כי תשא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון קכה), והוא אוצר בלום מתוך רכבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

845 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017/8

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

ביאור הא דהוצרכו להזהיר דלא יבואו לידי חילול שבת בעת בנין המשכן, והחילוק בזה בין פרשתנו לפרשת ויקהל.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כו עמ' 254 ואילך)

יינה של תורה

"כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה . . . והראו למשה ואמר לו כו' כזה יתנו". יבאר כיצד מיישב זה שאלת משה לקב"ה – כיצד פועלת נתינת המטבע "לכפר על נפשותיכם".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ג עמ' 923 ואילך)

חידושי סוגיות

יקשה בפלוגתת הראשונים בטעם דאין מברכים על הבשמים, ויישב הרשב"ם מקושיית התוס'; יסיק ע"פ גדר נשמה יתירה שהוא משביתת שבת, דאיפליגו בשינוי ממנוחת שבת ליו"ט; יביא החילוק בין הרמב"ם ואדה"ז, ויסיק דלהרמב"ם בשמים הוו מגדר הבדלה עצמה, ואתי בפשיטות הא דאין מברכים במו"ש שחל ביו"ט.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לא עמ' 191 ואילך)

הוספה – דרבי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש נ"ע בענין המעלה המיוחדת שבעבודת הרבים.

(אגרות קודש חלק ח עמ' תצט)

מקרא אני דורש

אזהרת השבת בבנין המשכן

ביאור הא דהוצרכו להזהיר דלא יבואו לידי חילול שבת בעת בנין המשכן, והחילוק בזה בין פרשתנו לפרשת ויקהל

א. בפרשתנו (פרק לא) מצווה הקב"ה למשה על עשיית המשכן וכליו, ולאחר מכן מצווה אותו על השבת: "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתותי תשמורו, כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם, כי אני ה' מקדשכם", וממשיך להאריך בענין זה של שמירת השבת וקדושתה.

ומפרש רש"י את סמיכות הענינים, וכן את הלשון "אך את שבתותי תשמורו", ש"אך" הוא ענין של מיעוט, "למעט שבת ממלאכת המשכן" – כי, "אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה, שבת אל תידחה מפני". כלומר, אזהרה זו באה להדגיש, שעל אף הזריזות במלאכת המשכן, בכל זאת יש לשמור על קדושת השבת ולא לחללה על ידי מלאכה זו.

ולכאורה צריך ביאור: מדוע יש צורך באזהרה זו ששבת לא תידחה מפני מלאכת המשכן? וכי למה תעלה על דעתנו לחשוב שמלאכת המשכן, שהיא מצות עשה לחוד, תדחה את השבת החמורה – שיש בה עשה ולא תעשה, ועד שחייבים על חילולה עונש מיתה – שלכן יש צורך באזהרה מפורשת על כך?

לקראת שבת

ויש לומר:

ענינו של המשכן הוא "עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם" (רש"י ר"פ פקודי). היינו, שהציווי על מלאכת המשכן בא כהמשך לסליחה על חטא העגל (וראה באריכות ברש"י פרשתנו לא, יח ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה – מעשה העגל קודם לציווי מלאכת המשכן ימים רבים הי").

ומעתה מובן בפשטות שבני ישראל – שהצטערו על חטא העגל וחיכו לסימן של כפרה באמצעות השראת השכינה במשכן – עסקו במלאכת המשכן בהתלהבות ובזריזות גדולה, היו "רדופין וזריזין בזריזות המלאכה", כדי להשלים את המלאכה במהירות האפשרית, ולהביא סוף סוף לכפרה על חטא העגל.

וזהו הטעם שהוצרך הקב"ה להזהירם: "אך את שבתותי תשמורו!" בתוך כל הזריזות והדחיפות להשלים כבר את מלאכת המשכן ולהביא להשראת השכינה, עלולים חלילה להיכשל באיסורי שבת (לא מתוך מחשבה שהדבר מותר, אלא) מרוב הדחיפות והמהירות. ולכן יש צורך באזהרה מפורשת על כך: "אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה – שבת אל תידחה מפני!"

ב. לפי זה יש לפרש גם את טעם השינוי בין פרשתנו לפרשת ויקהל:

בדברי הקב"ה למשה, בפרשתנו, בא קודם כל הציווי על מלאכת המשכן, ורק לאחריו אזהרת השבת; ואילו בפרשת ויקהל, כאשר משה מוסר את הציווי לבני ישראל, הוא מקדים לפנייהם את אזהרת השבת ורק לאחריו מצווה על מלאכת המשכן.

ורש"י שם מפרש: "הקדים להם אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן, לומר שאינו דוחה את השבת" – שמשה הקדים את שבת למלאכת המשכן, כדי לומר שהיא קודמת לעשיית המשכן, ואין עשיית המשכן דוחה אותה.

ולכאורה קשה: הרי בפרשתנו קודמת מלאכת המשכן למצות שבת – ובכל זאת פירש רש"י שלומדים מעצם הסמיכות שאין עשיית המשכן דוחה שבת. ואם כן, למה הי' משה צריך להפוך את הדברים, ולהקדים את מצות השבת, כדי ללמד שאין מלאכת המשכן דוחה שבת?

אלא שעל פי האמור יש לבאר:

אמנם כדי להשמיע את ההלכה שאין עשיית המשכן דוחה שבת, די בעצם הסמיכות ואין צורך שמצות שבת תבוא קודם מלאכת המשכן; אבל כאן לא מדובר רק בלימוד ההלכה, אלא בעיקר באזהרה שתפעל על רגש הלב – שמכיון שישראל ממהרים להקים את המשכן בהקדם האפשרי, כדי שיתכפר להם חטא העגל, הרי שכתוצאה מכך הם עלולים להיכשל בחילול שבת, מתוך התלהבות וזריזות יתירה בעשיית המשכן.

לקראת שבת

ט

ולכן לא הסתפק משה בעצם אמירת ההלכה שאין עשיית המשכן דוחה שבת, אלא הפך את הסדר מכפי שנאמרו הדברים על ידי הקב"ה, והקדים את אזהרת שבת בדיבורו לבני ישראל, כדי לחזק אצל בני ישראל את חומר איסור השבת;

משה הקדים את אזהרת שבת, כדי שעל ידי זה תעמוד אצלם תמיד אזהרת שבת "לפני" מלאכת המשכן, ובמילא יזכרו אותה תמיד ולא יבואו להיכשל באיסור שבת.

ומובן, שכל זה שייך רק בפרשת ויקהל, בציווי משה לבני ישראל, אבל בפרשתנו, בציווי ה' אל משה, העיקר הוא הציווי על מלאכת המשכן, ואזהרת השבת באה רק בתור טפל. ולכן קדם כאן ציווי מלאכת המשכן.

ג. כל זה הוא רק לפי פשט דברי רש"י, שאזהרת השבת באה כאן בדרך אגב, כדי להדגיש כי אין לחלל שבת גם בשביל מלאכת המשכן;

אמנם אי אפשר לומר שזהו כל הענין, כי אם כן, היתה התורה צריכה רק לחזור בקיצור על אזהרת השבת כפי שנאמרה בעשרת הדיברות – ולמה איפוא מאריכה התורה בענין זה ומוסיפה דברים חדשים בענין השבת שלא נאמרו עד כה?

ולכן יש לומר, שאזהרת השבת כאן יש בה מטרה כשלעצמה. והיינו:

פרשה זו נאמרה לאחר חטא העגל (לשיטת רש"י – כנ"ל). והקב"ה ציווה על מלאכת המשכן בתור כפרה על חטא העגל; וכיון שחטאו בעגל נחלש כביכול הקשר בין הקב"ה ובני ישראל, ואם כן, יכולה להיות חלישות בענין השבת שהיא "אות ביני וביניכם".

ולכן חזר הקב"ה שוב על אזהרת השבת, ובאריכות – כדי להדגיש כי גם לאחר חטא העגל נשאר הקשר בין הקב"ה ובני ישראל, המתבטא ביום השבת, בתוקפו.

ולפי זה, יתבאר גם ההבדל בסדר הדברים:

כיון שמשה לא חטא בעגל, לכן אצלו ברור שהשבת נשארה בתוקפה, ואין בכך כל חידוש. לכן הקדים בפניו הקב"ה את מלאכת המשכן, שהוא ציווי חדש, ורק לאחר מכן חזר בפניו על האיסור הקיים מכבר של שבת;

אולם כאשר משה דיבר בפני בני ישראל שחטאו בעגל, הרי עבורם קיים חידוש גם בעצם אזהרת השבת – שהיא נשארת בתוקפה למרות חטא העגל! – ולכן הקדים משה רבינו בפניהם את אזהרת השבת.

יינה של תורה

גילוי אש הנשמה בנתינת מחצית השקל

"כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה . . והראו למשה ואמר לו כו' כזה יתנו". יבאר כיצד מיישב זה שאלת משה לקב"ה – כיצד פועלת נתינת המטבע "לכפר על נפשותיכם"

א. עה"פ "זה יתנו גו' מחצית השקל" איתא בירושלמי (שקלים פ"א ה"ד. וכן הוא בבמדרב"ר פי"ב, ג) "כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראו למשה ואמר לו זה יתנו – כזה יתנו".

וביארנו בזה בתוספות (חולין מב, א. ד"ה זאת החי') דמה שהקב"ה הראה למשה מטבע של אש הוא – לא מפני שנתקשה כיצד מראית מחצית השקל – אלא שתמה כיצד אפשרי לפעול כפרה לאדם ("לכפר על נפשותיכם") ע"י נתינת מחצית שקל? והרי "עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו" ואעפ"כ "עדיין אינו מגיע" – כפי שמסיים במדרש שם.

ולכאורה דרוש ביאור, דבאם זאת היתה תמיהתו של משה, מה הועיל לו ש"הוציא מטבע של אש מתחת כסא הכבוד", וכי מה תשובה יש בדבר?

ב. הביאור בזה יובן ע"פ משל, מאדם שלמד את מלאכת צורפות הזהב והכסף, וזה שלימדו הסביר את כל פרטי המלאכה, חוץ מפרט אחד, שלרוב פשיטותו לא הסביר לו, שבעת שעובדים עם הכסף או הזהב צריך לשים אש תחתיהם. התלמיד אכן עשה את כל הדרוש למלאכה, אך לא הניח האש תחת הכסף. וברור שלא יצא דבר מעבודתו.

לקראת שבת

יא

זוהי ה' מענה הקב"ה למשה: הן אמת שבמעשה גרידא של נתינת מחצית השקל א"א לפעול 'כופר נפשו'. אך כשנותנים "מטבע של אש", כלומר שהנתינה היא בחיות של אש הנשמה "נר הוי' נשמת אדם" הרי אז יכולה להיות כפרה גם על עוון כמו חטא העגל. כי ענין החטאים, ואפילו חטא כמו חטא העגל, פוגמים רק בכוחות הגלויים של האדם, אבל עצם הנשמה (דהיא חלק אלוקה ממעל ממש (תניא רפ"ב)), בה אין פוגם החטא כלל, וגם בשעת החטא הרי היא קשורה בו ית'.

והנה מזה גילוי הקשר דעצם הנשמה (אש) ישנו דוקא במצות מחצית השקל – מובן שיש לתוכן הענין ד'אש' שייכות מיוחדת להמעשה דנתינת מחצית השקל. וצריך ביאור, דהרי רק אצל הקב"ה ה' המטבע של אש, והיכן מתבטא זה בהמעשה פשוט של נתינת מחצית השקל ע"י כל אחד מישראל?

ג. ויובן בהקדים דיוק בכללות הענין דמחצית השקל:

דהנה בציווי על מחצית השקל כתוב "זה יתנו גו' מחצית השקל, עשרים גרה השקל, מחצית השקל תרומה לה'". והיינו, שבתחילה אומר הכתוב את כללות הציווי לתת מחצית השקל, אח"כ אומר שהסכום של שקל (שלם) הוא עשרים גרה, וחצי ממנו – שהוא עשר גרה, יהי' תרומה לה'.

וצריך ביאור, לשם מה נכתב הסכום של שקל שלם (עשרים גרה). אם הוא בכדי שידעו מהו סכום החצי – ה' מספיק לכתוב שיתנו עשר גרה. ובאם רוצים להדגיש שזהו 'מחצית השקל', די בכך שיכתב הסכום דעשר גרה בתוספת הבהרה שהוא מחצית השקל. ומכך שאעפ"כ מציינת התורה הסכום דשקל שלם, מובן, שגדר מצות מחצית השקל הוא שיהי' דוקא חצי מסכום שלם.

ותמוה, הרי בכל דבר שהוא לשם שמים צריך לתת מן הטוב והנאה (רמב"ם הל' איסורי מזבח פ"ז הי"א) כמ"ש "כל חלב להוי'" (ויקרא ג, טז), ומדוע כאן המצוה היא לתת דוקא חצי?

ד. והביאור בזה:

דהנה, בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג) איתא דמחצית השקל ה' כפרה על חטא העגל. ומכיון שענין החטא הוא "עוונותיכם מבדילים ביניכם לבין אלקיכם" (ישעי' נט, ב) – דע"י החטא 'נפרד' האדם מהקב"ה, מובן שהתיקון והכפרה על כך הוא ההתקשרות והחיבור עם הקב"ה.

והנה, החיבור האמיתי של האדם עם הקב"ה, אינו ע"י שנותן את כל אשר לו, דאזי נרגש שהוא דבר לעצמו עדיין, אלא שהוא נותן הכל לקב"ה. שלימות החיבור היא דוקא כשנרגש בו שהוא לכשעצמו אינו דבר שלם, הוא רק 'חצי', ורק כשמתחבר עם הקב"ה נעשה לדבר שלם.

לקראת שבת

וע"ד שמצינו בברית בין הבתרים – שענין הברית הוא לחיזוק הקשר בין אלו הכורתים את הברית, לבל ימוט לעולם ועד – שנעשתה ע"י שבתרו כמה דברים לשנים. דהגם שלכאורה מה שחוצים דבר שלם לשנים הרי זה מורה על פירוד (היפך המכוון דהברית) – בא זה להורות דכשם שהבתרים כל אחד מהם הוא חצי, כמו"כ העוברים בין הבתרים כל אחד מהם לעצמו הוא רק 'חצי', וע"י השני דוקא נעשה לדבר שלם.

שלימות התקשרות זו של יהודי עם הקב"ה נרגשת בעיקר מצד עצם נשמתו. דהרי מצד כוחותיו הגלויים (רצונו, שכלו ומידותיו) יכול להיות שיעשה עבירה, שאז הרי הוא נפרד מהקב"ה. ורק מצד עצם הנשמה, שגם בשעת החטא אין היא נפרדת, אלא תמיד היא קשורה ומאוחדת בהקב"ה, נרגש שהוא והקב"ה הם דבר אחד (עד שמבלעדי הקב"ה הוא רק חצי).

ובזה יתבאר היטב השייכות ד"מטבע של אש" (אש הנשמה) עם נתינת מחצית השקל כפשוטו: דבאמת, ענין אש הנשמה – הקשר לקב"ה שמצד עצם הנשמה, התבטא בפועל ממש בנתינת מחצית השקל. דע"י שנתנו מחצית השקל עוררו וגילו קשר פנימי זה, דהאדם והקב"ה הם דבר אחד כביכול, עד שהאדם הוא רק חצי, כנ"ל.

*

והנה, איתא (מגילה טז, א. תוס' ד"ה ודח"י) דע"י מצות מחצית שקל נתבטלה גזירת המן (עיי"ש). וע"פ הנ"ל יש לבאר הטעם בזה, דהרי סיבת הגזירה היתה מה שהשתחוו לצלם, ומכיון שנתנת מחצית השקל מעוררת הקשר העצמי דישראל עם הקב"ה, אזי למרות שחטאו והשתחוו לצלם, הרי מצד עצם הנשמה (הקשורה עם הקב"ה בקשר עצמי, כנ"ל) "בין כך ובין כך בני הם" (ראה קידושין לו, א), והם קשורים בו ית' כלפני החטא. ולכן הביא זה לביטול הגזירה.

חידושי סוגיות

שיטות הראשונים במו"ש שחל ביו"ט

יקשה בפלוגתת הראשונים בטעם דאין מברכים על הבשמים, ויישב הרשב"ם מקושיית התוס'; יסיק ע"פ גדר נשמה יתירה שהוא משביתת שבת, דאיפליגו בשינוי ממנוחת שבת ליו"ט; יביא החילוק בין הרמב"ם ואדה"ז, ויסיק דלהרמב"ם בשמים הוו מגדר הבדלה עצמה, ואתי בפשיטות הא דאין מברכים במו"ש שחל ביו"ט

א.

יביא הא דאיפליגו הרשב"ם והתוס', שלא נתפרש במאי קמיפלגי

איתא בגמ' (תענית כז, ב. ועד"ז בביצה טז, א – בשינוי לשון קצת): נשמה יתירה ניתנה בו באדם בע"ש במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו שנאמר [בפרשתנו (לא, יז. 1): וביום השביעי] שבת וינפש כיון ששבת וי אבדה נפש (וינפש דורש בנוטריקון ווי נפש (פרש"י תענית סמ"ג)). וכתבו הראשונים (רשב"ם ותוס' פסחים קב, סע"ב. תוד"ה כי – ביצה לג, ב. שר"ת הרשב"א ח"ג סר"צ. ועוד – הובא לקמן בפנים) (וכן הוא בזהר (ח"ב רח, ב. ח"ג לה, ריש ע"ב)) שזהו הטעם לתקנת חכמים להריח בבשמים בכל מוצאי שבת – כדי להשיב את הנפש שדואבת על איבוד הנשמה יתירה במוצאי שבת [וכן

– ראה שם הגדולים להחיד"א מערכת רש"י קרוב לסופו. ובפרש"י ביצה שם "דרשינן ל"י אוי על הנפש

(1) וראה בעלי התוס' עה"פ.

(2) ידועה השקו"ט אם הפירוש לתענית הוא לרש"י

לקראת שבת

פסק אדמו"ר הזקן בשולחנו (או"ח ר"ס רצז): הנהיגו חכמים להריח בבשמים בכל מו"ש כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת לציאת השבת בשביל הנשמה יתירה שהלכה לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב].

אמנם במוצאי שבת שחל בו יו"ט אין מברכים על הבשמים, ואיפליגו קמאי בטעמו של דבר, דהרשב"ם (פסחים שם) כתב "שהרי גם ביו"ט יש לנו נשמה יתירה כשבת". אמנם בתוס' (פסחים שם ד"ה רב אמר) הקשו "דא"כ במוצאי יו"ט אמאי לא תקינו בשמים (וממשיך) ולכך נראה דביום טוב ליכא נשמה יתירה", ומה שביו"ט שחל להיות במוצאי שבת אין מברכים על הבשמים – "משום דשמחת יו"ט ואכילה ושתי' מועיל כמו בשמים"³ (ובמקום אחר כתבו בתוס' (ביצה שם סד"ה הנ"ל) "כיון דיש לו מאכלים חשובים וטובים מיישב דעתו ממילא בלא ריח בשמים").

[וכן פסק אדה"ז בשולחנו (או"ח סתע"ג ס"ו), דכשחל יו"ט במוצ"ש "א"צ לבשמים שתענוג יו"ט ושמחתו משיב את הנפש"]. ויש לעיין טובא בזה במאי קמפליגי, ומ"ט מר לא סבר כמר, דהא דוחק לומר דפליגי במציאות אי ביו"ט איכא נשמה יתירה. ובפרט שבזהר (ח"א פא, ב. ח"ג כט, א. רמב, ב. תקו"ז ת"ו (כב, א). תכ"א (מה, ב). ועוד⁴) מפורש שגם ביו"ט יש נשמה יתירה.

ב.

יתרין הרשב"ם מקושיית התוס', ע"פ מ"ש הר"ן גבי ברכת בשמים

והנה בתירוץ דברי הרשב"ם – שלכאורה תמוהים הם, כקושיית התוס', דא"כ היו צריכים לברך על הבשמים גם במוצאי יו"ט – יש לומר שכוונתו ע"ד מ"ש הר"ן (פסחים שם. ועד"ז במאירי שם) בטעם שאין מברכים על הבשמים משבת ליו"ט, וז"ל: דמשבת לחול שיצא ממנוחה שלימה לעמל גדול צריך הנחת הנפש בבשמים אבל משבת ליו"ט הרי יש ביו"ט ג"כ קצת מנוחה ומיו"ט לחול גם כן אינו יוצא ממנוחה גמורה שהרי טרח באוכל נפש ולפיכך אין מברכין על הבשמים בשניהם.

ועד"ז י"ל להרשב"ם, דמ"ש דגם ביו"ט יש נשמה יתירה, אין כוונתו שהיא באותה הדרגה של הנשמה יתירה דשבת, אלא בדרגא פחותה יותר [וכמפורש בזהר (ח"א שם. תקו"ז שס"ג) שיש נשמה יתירה לא רק ביו"ט אלא אפילו בר"ח (שאינן אפילו ברכת הבדלה), ועכצ"ל שיש כמה מדריגות ב"נשמה יתירה"], ולכן אין ברכת בשמים גם במוצאי יו"ט, כי דאבון נפש כזה הדורש ריח טוב בא רק מיציאת הנשמה יתירה שבאה בשבת (שהיא מדריגה גבוהה כו'), משא"כ מיציאת נשמה יתירה דיו"ט אין הנפש דואבת עד כדי להצריך בשמים.

שהלכה לה".

אות ג. כל בו סי' מא. ועוד.

3) ועד"ז הוא בשו"ת הרשב"א שם. או"ז ח"ב סי' צב בשם ר"י בר' שמואל. ארחות חיים הלכות מגילה

4) וראה שערי זהר לביצה טז, א.

5) וראה שערי זהר הנ"ל.

לקראת שבת

טו

ומכל מקום ביו"ט שחל במוצאי שבת אין מברכים על הבשמים (אף שהנשמה יתירה דשבת הלכה לה), דמאחר שישנה "נשמה יתירה" של יו"ט, אין הנפש דואבת כ"כ להצריך בשמים ל"הנחת הנפש" (ע"ד דברי הר"ן הנ"ל).

ג.

יסיק דנחלקו בנדר השינוי מקדושת שבת ליו"ט, ע"פ נדר נשמה יתירה דשבת

ובזה יש לבאר גם טעם פלוגתת הרשב"ם והתוס', דלדעת הרשב"ם השינוי בין נשמה יתירה דשבת לנשמה יתירה דיו"ט אינו גדול עד כדי להצריך "הנחת הנפש בבשמים"; משא"כ התוס' ס"ל, דגם היציאה משבת ליו"ט גורמת לדאבון הנפש במדה כזו שצריכים להנחת והשבת הנפש, אלא שהשמחה והעונג דיו"ט הם במקום פעולת הבשמים.

ויובן בהקדים ביאור גדר "נשמה יתירה" שנוכר בש"ס:

הנה, רש"י בפירושו לש"ס (במס' ביצה טז, א ד"ה נשמה יתירה⁷) מפרש "נשמה יתירה" – "רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרווחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו". ובמקום אחר (בפרש"י לתענית נכז, ב ד"ה נשמה יתירה (הב"8)) פ' נשמה יתירה "שמרחיבים דעתו לאכילה ושתי"9. ובתור"י (לברכות נא, ב) איתא "וטעם הבשמים במוצאי שבת מפני הנפש יתירה שהיתה

כלומר: למרות המפורש בקבלה הענין דאכילת דגים בש"ק וגודלו, ולא עוד, אלא שאדה"ז מביא זאת בסידורו (סדר סעודה שלישיית) השווה לכל נפש "וטוב לאכול דג בסעודה זו יותר מבשאר סעודות" – מ"מ, מכיון ש"אין טעם בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים", לכן "נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל . . דגים" (גם אלו שידם משגת) ו"איזה שבתות".

(7) וראה דק"ס שם בשינוי לשון.

(8) וראה לעיל תחילת הערה 2.

(9) ברש"י שבע"י "דעת רחבה, ומתאב לאכול ולשתות כו", ואח"כ נתוסף בחצע"ג "וכדי ליישב דעתו שניטלה ממנו אותה תאבון מברכין על ההדס במוצאי שבתות ואין מברכין במוצ"ש שחל ביו"ט שלא ניטלה ממנו תאווה".

(6) עפ"י מתורן בפשטות מ"ש אדה"ז בשו"ע (או"ח סתצ"א ס"א) ש"ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל – אף שבזהר מפורש (כנ"ל סוס"א) שגם ביו"ט יש נשמה יתירה (ראה בכ"ז שער הכולל פ"ז אות כב^א) – כי בשו"ע קאי אדה"ז בענין נשמה יתירה ע"פ נגלה והלכה למעשה דתורה, וע"ד הנגלה ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל (כדלקמן ס"ד"ה בארוכה).

ולעזיר דגדולה מזו מצינו – בנוגע לדינא: בהל' שבת (או"ח סרמ"ב ס"ז) פסק אדה"ז, ד"אם הגוים מייקרים השער של הדגים ומחמת זה יש כמה בני אדם שאין יכולים ליקח דגים לשבת נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל מהם דגים איזה שבתות כו", ובקו"א שם "אין טעם בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים כו".

(ב) ראה עמק המלך שער תיקוני התשובה פ"ה (יז, ג). וראה שער הכולל פ"ז סקכ"ה. מאמרי אדה"ז - הקצרים ע' ט; ענינים ע' תי.

(א) שם כתב: וקרוב לומר שתיבת כלל הוא טענת המעתיק וצ"ל אין לאדם נשמה יתירה כמו בשבת (-ואשר בשו"ע אדה"ז דפוס קאפוטסט חסר כל טעניף א).

לקראת שבת

לו ממנוחת שבת והוא מצטער עכשיו כשהלכה אותה מנוחה ממנו ומריח בבשמים כדי ליישב נשמתו". ובתשובת הרשב"א (ח"ג סר"צ. הובא באבודרהם סדר מוצאי שבת ופירושו (סדר הבלה): "וי"מ נשמה יתירה דהיינו המנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת כאילו היא נשמה יתירה וכשעובר ממנו ונכנס בימי הטורח והעינוי כאילו אבדה ממנו נשמה יתירה והוא נחלש".

ושמענין מהא, שפירוש "נשמה יתירה" אינו כפשטא דלישנא, נשמה נוספת, רק הוא מצב נפשי הבא כתוצאה ממנוחת השבת ועונג שבת.

ועפ"ז נוכל לומר דפלוגתת הרשב"ם ותוס' היא בהגדר דמנוחה ואיסור מלאכה ביו"ט, אם הוי באותו הגדר דמנוחה ואיסור מלאכה דשבת, והשינוי הוא רק בכמות – דמלאכות מסוימות (מלאכת או"נ) מותרות; או דהוי שינוי באיכות המנוחה, ואיסור מלאכה דיו"ט הוי חפצא של מנוחה אחרת ממנוחת שבת¹⁰:

לדעת הרשב"ם (וכן הר"ן) מנוחה דיו"ט הוי באותו סוג וגדר דמנוחת שבת¹¹ אלא שהיא פחותה ממנה, שינוי בכמות, ולכן כאשר יו"ט בא תיכף לאחר השבת, אפשר למנוחת יו"ט להחשב כעין המשך למנוחת שבת, ואין הנפש דואבת מיציאת שבת ליו"ט;

משא"כ לדעת התוס', מנוחת שבת הוי חפצא של מנוחה אחרת, ההבדל בין מנוחת שבת ומנוחת יו"ט אינו רק שינוי בכמות אלא גם שינוי באיכות.

ווי"ל שמעין זה נוכל לדייק אף בלשון הרמב"ם בהתחלת הל' שבת ובהתחלת הלכות שביתת יו"ט, דבהל' שבת פתח בהחוב "שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה שנאמר (משפטים כג, יב) וביום השביעי תשבות", ואילו בהל' שביתת יו"ט פתח בהאיסור "ששת ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה כו' הן הנקראין ימים טובים ושביתת כולן שוה שהן אסורין בכל מלאכת עבודה כו"¹² – כי בשבת העיקר הוא ענין החיובי, המנוחה דשבת¹³, וביו"ט העיקר הוא האיסור והשלילה].

10 והשאלה שבפנים יש לה מקום לפי ב' האופנים שבהערה. ואכ"מ.

11 להעיר מפרש"י פסחים מו, ב ד"ה מדאורייתא – דשבת ויו"ט חדא קדושה היא דתרווייהו שבת איקרו.

12 כי קיום העשה והל"ת שביו"ט – רמב"ם שם ה"ב – הו"ע בפ"ע (וממשיך עד"ז גם בריש הל' שבת).

13 מנוחה, ולא ביטול מלאכה (צפע"נ על הרמב"ם הל' שבת רפכ"א. ע"ש. וראה גם צפע"נ שם רפ"א. שו"ת צפע"נ דווינסק ח"ב סכ"ג).

10 להעיר מהשק"ט ופלוגתת הראשונים בפירוש ההיתר של מלאכת אוכל נפש ביו"ט – אם הם סוג מיוחד של מלאכות שעליהן לא נאמר האיסור כלל, או שאותן המלאכות הותרו לצורך הנאת ושמחת יו"ט. בסגנון אחר: אוכל נפש הוא סימן, או טעם, כלומר: "מלאכת עבודה" אסרה תורה, פרט למלאכת אוכל נפש שאיננה בכלל שם זה של "מלאכת עבודה", או שלא קלות המלאכה (שאינה "עבודה") היא הגורמת, אלא ששמחת יו"ט הוא שבשבילה התירה התורה לעשות מלאכה ביו"ט (ראה רמב"ן אמור כג, ז. מגיד משנה לרמב"ם ריש הל' יו"ט ושם ה"ה. ובכ"מ). וראה בכ"ז לקו"ש חיי"א ע' 34 ואילך. וש"נ.

לקראת שבת

זו

ומהאי טעמא ביציאה משבת ליו"ט מן הדין היו זקוקים לבשמים, אלא דשמחת יו"ט ואכילה ושתי' מועילים כמו בשמים.

ד.

יביא דבלשון אדה"ז משמע שאיפליגו בעצם הגדר דנשמה יתירה

איברא, דעדיין אין הענין מתיישב בלשונו הזהב של רבינו הזקן, שכתב בשולחנו (א"ח סתצ"א ס"א) בטעם שאין מברכים בשמים במוצאי יו"ט – כי "ביו"ט אין לאדם נשמה יתירה כלל", היינו שמוסיף על לשון התוס' (הנ"ל) תיבת "כלל". ולכאורה, ע"פ הנ"ל שלכו"ע איכא מדריגה ד"נשמה יתירה" גם ביו"ט, הוא תימה, מה ראה אדה"ז להוסיף ולהדגיש ש"ביו"ט אין . . לאדם נשמה יתירה כלל".

והנראה בזה, דלדעת אדה"ז י"ל שפלוגתת הרשב"ם ותוס' היא בעצם הגדר דנשמה יתירה (ולכן, לפי שיטת התוס', אף דלא פליגי עם הרשב"ם במציאות, מ"מ, אין ביו"ט נשמה יתירה כלל).

ויובן בהקדם הביאור בהא שהמצב דמנוחת שבת נק' בשם "נשמה יתירה", דיש לומר שהוא משום שהמנוחה והעונג דשבת אינם ענין צדדי ועראי, אלא שהם פועלים שינוי בעצם הגברא¹⁴, עד שזהו כאילו שנכנסה בו נשמה יתירה. וכמשמעות מקור הלימוד להענין דנשמה יתירה, שנלמד (כנ"ל) ממ"ש בפרשתנו "שבת וינפש":

החידוש דפ' שבת בפרשתנו לגבי פ' שבת בעשה"ד (יתרו כ, ח ואילך) הוא, שבעשה"ד הגדרת מהות יום השבת היא היותו יום מובדל משאר הימים, "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ גו', וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו" (שם, יא); ואילו בפרשתנו הגדרת מהות יום השבת היא – "אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם" (לא, יג), "ביני וביני בני ישראל אות היא לעולם" (לא, יז).

פירוש, דבעשה"ד מדובר ע"ד החפצא דיום השבת בפ"ע; ואילו בפרשתנו מבואר ע"ד פעולת השבת¹⁵ בישראל, שביום השבת נעשה שינוי בהגברא, בבני ישראל, משאר ימי השבוע. ובפרט ע"פ מה שפרש"י על הפסוק "כי אות היא ביני וביניכם" – "אות גדולה היא

שתדשן עצם (משלי טו, ל) כמו שהי' ברכן יוחנן בן זכאי (גיטין נו, ב).

15) אף שבפרטיות מצינו (ראה רש"י עירובין צו, א ד"ה מי שצריכין אות. מנחות לו, ריש ע"ב) שפסוק הא' בפרשתנו (לא, יג) קאי גם בימים טובים, שגם הם נק' אות. ואכ"מ.

14) ראה ב"ר פ"א, ב: לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת. וראה תו"ח שמות (תרלב, א) "כמו שהעיד ע"ז מן גדולי חכמי הרופאים שבליל שבת ויומו יש שינוי גדול בדפק שביד הישראל מחמת הארת אור העונג העצמי דיחידה כו". ומביא על זה דוגמא: וכמו שנעשה שינוי לטוב בדפק מאיזה עונג נפלא מבשרה טובה

לקראת שבת

בינינו שבחרתי בכס בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה", דמשמעות הענין, שמנוחת האדם ביום השבת היא לא רק מנוחה סתם מטורח מלאכה, אלא ש(זהו יום מנוחתו של הקב"ה, ובמילא) מנוחת האדם ביום זה פועלת בו שינוי ועלי' במצבו.

וכן מודגש בלשון רש"י (לא, טו) "שבת שבתון" – "מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי", המנוחה דיום השבת היא בזה שהאדם משתנה לגמרי במצב נפשו למצב של "מרגוע", ולא רק שנח מטורח המלאכה.

היינו, דכאשר האדם ישבות ממלאכה ביום אחר (אפילו שביתה מכל מלאכה), לא תהי' זאת מנוחה הפועלת בו שינוי גברא, מנוחת מרגוע, כ"א "מנוחת ארעי" בלבד (כמו כאשר בן נח ישבות לגמרי ביום השבת, שלא יבוא עי"ז לידי מנוחה גמורה¹⁶), ורק ביום השבת ניתן לבני' יום מנוחתו של הקב"ה, ועל ידי מנוחתו נתקדש ונעשה שינוי באדם מששת ימי החול¹⁷.

וזהו מה שלמדין מהפסוק "ביום השביעי שבת וינפש" שבפרשה זו דוקא, שיש נשמה יתירה – כי פירוש נשמה יתירה היינו שינוי הגברא שבא עי"ז זה ש"שבת וינפש", מנוחתו של הקב"ה¹⁸ שניתנה להאדם ובהאדם.

ה.

סיק דהפלוגתא תלוי' בגדר המנוחה דיו"ט

ועפ"ז מובנת הפלוגתא בין הרשב"ם ותוס' בנוגע ליו"ט:

לדעת הרשב"ם מנוחת שבת ומנוחת יו"ט הוי גדר אחד, והשינוי הוא רק בכמות (כנ"ל ס"ג), ולכן גם מנוחת יו"ט הוי בגדר "נשמה יתירה" [ואולי יש לומר, שלדעת הרשב"ם הענין ד"נשמה יתירה" קשור בעיקר (לא עם מנוחת שבת, אלא) בעונג ושמחת שבת¹⁹, וכפשוטו לשון

של שבת (רק) שלילה ואיסור מלאכה והמשכן ענינו השראת השכינה^ג, ועי"ז בא החידוש דפרשת שבת "כי אות היא ביני וביניכם גו' כי אני ה' מקדישכם גו'", שהשביטה בשבת היא לא רק שלילת עשיית מלאכה כ"א שבמנוחת שבת ישנה השראת קדושה בישראל. וראה מכילתא פרשתנו (לא, יד): כי קודש היא לכם מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל.
18) להעיר מפרש"י עה"פ.

19) אלא שישנו גם בהמתענה בשבת (שהרי הוא מחויב בבשמים במוצש"ק). – שו"ע אדה"ז שם סי' רצו ס"ב (ממ"א שם בריש הסימן).

16) ראה מכילתא בב' פסוקים הנ"ל (לא, יג. יז): ולא ביני ובין אומות העולם.

17) עי"פ כהנ"ל בפנים יומתק הא שענין זה בשבת נאמר דוקא בפרשתנו, ראה פרש"י (פסוק יג) "אע"פ שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה", והיינו שהייתה קס"ד לדחות את השבת בשביל מלאכת המשכן, כיון שע"פ מה שהי' ידוע לפני"ז – ענינה

ג) להעיר מענין עשה דוחה ל"ת. וראה אגה"ת רפ"א.

לקראת שבת

יט

רש"י הנ"ל (ביצה שם. ועד"ז בתענית שם) ד"נשמה יתירה" היא "רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרווחה ויאכל וישתה כו"²⁰; וענין זה שייך גם ביו"ט דיש בו מצות שמחה והאכו"ש במועדות בכלל מצות עשה הוא (רמב"ם הל' שביתת יו"ט פ"ו הט"ז ואילך), ו"נהגו להרבות במיני מאכלים ביו"ט יותר מבשבת" (שו"ע אדה"ז או"ח סתקכ"ט ס"ז) (אף שמוכן שאינו דומה להנשמה יתירה דשבת, מאחר שבשבת יש מנוחה שלימה, הדרושה לשלימות העונג והשמחה);

אמנם לדעת התוס', הא דאיכא מנוחה ביו"ט אינה אותה האיכות של מנוחה דיום השבת (כנ"ל סעיף ג) ואין מנוחה זו פועלת שינוי גברא להקרא בשם "נשמה (יתירה)" של האדם, כי נשמה יתירה יש רק באותו הגדר דמנוחה שלימה, "מנוחת מרגוע" מכל מלאכה שבשבת.

[וכמפורש ברשב"א שם (ח"ג סר"צ. הובא באבודרהם סדר מוצאי שבת ופירושו (סדר הבדלה)): "וי"מ נשמה יתירה דהיינו המנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת כאילו היא נשמה יתירה וכשעובר ממנו ונכנס בימי²¹ הטורח והעינוי כאילו אבדה ממנו נשמה יתירה והוא נחלש. ולפי פירוש זה, בשבת הוא שנתוספה בו נשמה מפני שהוא יום מנוחה ואפילו ממלאכת אוכל נפש משא"כ ביום טוב"²²].

וי"ל שזוהי גם כוונת אדה"ז בכתבו (או"ח סתצ"א ס"א) שביו"ט "אין לאדם נשמה יתירה כלל" – אף שגם ביו"ט יש מנוחה, וכן יש חיוב עונג ושמחה²³ – כי חידוש זה שבשבת, השינוי גברא שע"י "אני ה' מקדישכם", לא נתפרש (כ"כ) ביו"ט.

והטעם שמדייק להוסיף הדגשה זו – כי בזה מבוארים דבריו בטעם שאין מברכין על הבשמים במוצאי שבת ליו"ט – "לפי... שתענוג יו"ט ושמחתו²⁴ משיב את הנפש" (או"ח סתע"ג ס"ו), שמזה מובן, שבעצם היו צריכים לבשמים אלא שתענוג יו"ט ושמחתו הם במקום בשמים (שהם משיבים את הנפש)²⁵, והיינו דמכיון שאין ביו"ט נשמה יתירה כלל, לכן הנפש דואבת

גליון שו"ע אדה"ז – (ב' הלשונות אלא בשינוי סדר) "שמחת יו"ט ותענוג". וכן באור זרוע שהובא לעיל "תענוג יו"ט ושמחתו". אבל בתוס' פסחים שם שמחת יו"ט. ועד"ז בארחות חיים וכל בו ונהנית ג"כ משמחת יו"ט". ובשו"ת הרשב"א שם ובמ"מ לרמב"ם שם הזכיר רק עונג – "עונג יו"ט עולה כבשמים". ואדה"ז לשיטתו דיש עונג ושמחה ביו"ט, כנסמן בהערה שלפנ"ז.

(25) להעיר משינויי הלשונות בראשונים הנ"ל

(ד) ואולי נכלל עונג בהמשך לשון התוס' "ואכילה ושתיה" – ראה שו"ע אדה"ז שנסמן בהערה שלפנ"ז. וראה לשון רש"י בביצה ותענית שם.

(20) ראה גם ספר הפרדס לרש"י ריש הלכות הבדלה (הוצאת עהרנרייך ע' כו): מפני שבשבת ניתנה נשמה יתירה באדם והוא שמח מתוך שאכל ונתענג ונח ושקט.

(21) כ"ה ברשב"א לפנינו. ובאבודרהם (שהובא בפנים) העתיק "נשמה יתירה וכשנכנס לימי". וראה ספר הפרדס שם: והנה הוא במחשבה מעתה ובטורח ובעסק, ונפשו אינה שמחה כאשר בתחלה.

(22) בארחות חיים ובכל בו שבהערה 3: לפי שאין נפש יתירה ביו"ט אחר שיש בו טורח מאשר יאכל לכל נפש שיעשה בו.

(23) ראה שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רמב ובקו"א שם סק"ב. ס"י תקכ"ט.

(24) ברא"ש (פסחים שם פ"י ס"ט) שנסמן על

לקראת שבת

(גם) מיציאת שבת ליו"ט, אלא שמשיבין אותה, היינו שאין מניחין אותה לצאת ע"י תענוג יו"ט וממחיתו לפני זה²⁶, ע"ד פעולת הבשמים לאחר שביצאה ביציאת השבת.

[משא"כ אם הי' איזה ענין של "נשמה יתירה" ביו"ט, גם אם לא הי' באותו האופן כמו בשבת, אזי הי' מקום לומר שאין צריכים בשמים כי אין הנפש דואבת (ע"ד דברי הר"ן הנ"ל)].

ו.

יקשה בשיטת הרמב"ם מה דכתב דין בשמים ממעם אחר

והנה אף שכמה ראשונים הביאו הענין דנשמה יתירה כטעם על ברכת בשמים במוצאי שבת – הרמב"ם לא הזכירו, וז"ל (בהל' שבת (ספכ"ט)): ולמה מברכים על הבשמים במוצאי שבת מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת²⁷ משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב.

ואף שבהגה"מ מצייין ע"ז למאמר הגמ' 'נשמה יתירה כו', ומשמע שכוונתו לומר ולפרש דמ"ש הרמב"ם 'הנפש דואבת ליציאת שבת' היינו מ"ש בגמ' שבמוצ"ש נוטלין מהאדם את הנשמה יתירה שניתנה לו – הנה מסתימת לשון הרמב"ם 'מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת' ולא הזכיר אודות הנשמה יתירה שבגמ', לכאורה משמע שאין כוונתו²⁸ לנשמה יתירה, אלא שהנפש (סתם) דואבת ליציאת השבת (בכלל)²⁹.

[והרי איכא בזה עוד שינוי עיקרי בתוכן הדברים, אי דאבון הנפש הוא מיציאת השבת עצמה, או (רק) ממה שניטל ממנו (נשמה יתירה) על ידי יציאת השבת].

עוד יש לדייק, הא ברובא דרובא אין דרכו של הרמב"ם לכתוב בה"ד טעמי המצות³⁰ והמנהגים, וכשכותב טעם ה"ז רק משום שנוגע לגוף הדין, שיש נפק"מ להלכה בזה וכיו"ב. ויל"ע בנדוד³¹, אמאי כתב הרמב"ם הטעם לברכת בשמים במוצאי שבת (ובפרט שלא כתב

ולהעיר שבסעודה ג' דש"ק שנמשכה במוצ"ש שחל ביו"ט ואכל בלילה אומר יעו"י.

27 ברמב"ם הוצאת פרענקל הובאה גירסא "השבת". וכהובא בשו"ע אדה"ז שם ר"ס רצו.

28 ראה גם מעשה רוקח לרמב"ם כאן. וראה הערה הבאה.

29 ואולי ס"ל דמאמר הנ"ל דנשמה יתירה הוא אגדתא וע"פ מרז"ל (ירוש' פאה פ"ב ה"ד. וראה ב"ב קל, ב) דאין למדין מאגדה.

30 ראה גם הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב בקו"א.

(שבהערה הקודמת): בתוס' פסחים: מועיל כמו בשמים. ועד"ז בשו"ת הרשב"א "עולה כבשמים". ובאור זרוע "משיכה נפש שאבדה". בארחות חיים וכל בו "הכנסת יו"ט לנפש במקום בשמים". וברא"ש שם "דמחמת שמחת יו"ט ותענוג אין אדם מרגיש בחסרון הנפש". ואכ"מ.

26 וזהו חידוש עיקרי לגבי פעולת הבשמים, הבאים (לאחרי תפלת ערבית) ביחד עם הדה"נ, היינו לאחר יציאת השבת (ובמילא יציאת הנשמה יתירה) – משא"כ תענוג ושמחת יו"ט פועלים בהוספת יו"ט שבהש"ק, ואין יציאת הנשמה יתירה מעיקרא.

לקראת שבת

כא

הטעם שמברכין על הנר במוצ"ש בפ"ע, אלא – במקום שנוגע להלכה³¹).

ואין לומר שכוונתו בזה לבאר מ"ש בהלכה שלפנ"ז (הכ"ח) שבמוצאי יו"ט (ויום הכפורים) אינו צריך לברך על הבשמים, וממשיך בהלכה זו "ולמה מברכים על הבשמים במוצאי שבת (דוקא) מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת כו" – כי ע"פ זה העיקר חסר מן הספר, מדוע דואבת הנפש ליציאת השבת ולא ליציאת יו"ט וכיו"ב:

לפי השיטה שדאבון הנפש הוא מפני הנשמה יתירה שיצאה, מובן שפיר טעם החילוק בין שבת ויו"ט, כי ביו"ט אין נשמה יתירה כנ"ל באורך (והרי הענין ד"נשמה יתירה" ויציאתה במוצ"ש נלמד ממ"ש "וביום השביעי שבת וינפש" (כנ"ל) ובכתוב מדובר בשבת ולא ביו"ט ויוהכ"פ); אבל בלשון הרמב"ם "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת" אין לכאורה טעם והסברה במה נשתנו יו"ט ויוהכ"פ שאין מברכין בהם על הבשמים, ומדוע אין אומרין בהם שהנפש דואבת ליציאת יו"ט וכיו"ב.

[במגיד משנה (לרמב"ם הכ"ח) מבואר "שאיין הנפש דואבת אלא ביציאת שבת שהיתה נחה מכל מלאכה" (וכדברי הר"ן הנ"ל). אבל אין חילוק זה נרמז בלשון הרמב"ם "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת"³². ובפרט שלעיל בפרק זה (ה"ח) כתב הרמב"ם בפירוש "כשם שמקדשין בלילי שבת ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין כו' שכולם שבתות ה' הן"].

וצ"ל שהרמב"ם לא נחית כאן לבאר החילוק בין שבת ויו"ט אלא לבאר עצם השייכות דברכת בשמים למוצ"ש.

ז.

ביאר דלהרמב"ם הבשמים הוא מגדר ההבדלה עצמה

ויש לומר, שכוונתו בזה היא להגדיר השייכות דברכת בשמים להבדלה, שאינה ענין צדדי, אלא שהיא מעצם תוכן ענין ההבדלה. פירוש, דזה שמברכים על הבשמים במוצאי שבת בעת הבדלה הוא לא רק כדי לשמח וליישב הנפש מדאבונה, אלא זה שייך לעצם חיוב הבדלה.

ביאור הדבר:

בתחילת הפרק (פכ"ט ה"א) כתב הרמב"ם דמצות קידוש של יום השבת היא: "זכרהו וזכרת שבח וקידוש וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו כו' וביציאתו בהבדלה", והיינו שגם הבדלה ענינה קיום מצות "זכור את יום השבת לקדשו" (יתרו כ, ח), שתוכנה – "זכירת שבח וקידוש"; ומטרת זכרון זה ביציאת השבת הוא (כמשנ"ת במק"א (לקוטי שיחות חל"א ע' 99 ואילך)) כדי

32) אף שכותב ה"שבת" ולא "היום".

31) (הלכה כז, ב) הדין ד"אור שהוקדח מן העצים ומן האבנים מברכין עליו במוצ"ש".

להמשיך זכרון השבת גם בימי החול שלאחרי, כמובן גם בפשטות שע"י זכירת קדושת שבת בעת שיוצאין משבת לימי החול זוכרים את יום השבת בימי החול.

וזוהי גם השייכות דברכת בשמים להבדלה, כי כדי לזכרו "זכירת שבח וקידוש" במוצאי שבת ("ביציאתו") זקוקים לענין של שמחה כו', וכמובן שאין מקום ל"זכירת שבח וקידוש" במצב של "נפש דואבת"³³. ולכאורה זוהי הכוונה בספר הפרדס לרש"י (נסמן לעיל) (לאחרי שמבאר שעל ידי הבשמים "הוא מפיג צערו ולא יתעצב אל לבו בזוכרו ששת ימי המעשה") – "וכל זה תקנו כדי שיהא זכרון שבת בלבנו ויהא שמח אף בצאתו".

ועפ"ז מובן הטעם שלא הביא הרמב"ם הענין דיציאת "נשמה יתירה", אלא כתב "מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת" – כי זה מדגיש (יותר) השייכות דברכת בשמים לחיוב הבדלה, הקשורה עם יציאת השבת (בכלל) – ולא רק עם יציאת הנשמה יתירה מן האדם. והיינו דברכת הבשמים אינה רק לתקן ענין שבמוצאי שבת (דאבון הנפש) אלא ענינה הוא (גם) המשכת פעולת זכרון שבת בלאחרי השבת, ולכן ה"ז חלק והשלמה לזכירת שבת (בהבדלה)³⁴.

ח.

ידייק בלשונות הרמב"ם ואדה"ז

מה דאיפליגו בזה אי תלוי בנשמה יתירה או בשמחת הנפש

עפ"ז יש לבאר עוד כמה שינויים בין לשון הרמב"ם ולשון אדה"ז בשולחנו:

ברמב"ם כ' ("מפני שהנפש דואבת כו") משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב; ואילו אדה"ז כ' "כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת כו" לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב, היינו שהרמב"ם הקדים "משמחין" ל"מיישבין", ואדה"ז מקדים "מיישבים" ל"משמחין":

לפי הטעם שברכת בשמים היא משום יציאת הנשמה יתירה, הרי עיקר פעולת הבשמים היא השבת הנפש – כי נטילת נשמה יתירה גורמת חלישות³⁵ החיות כו', ולכן צריכים להשיב

ושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סרצ"ט ס"ו (ס"ט), כיון שהו"י חלק מענין ההבדלה. (ב) לאידך, באם אין לו יין להבדיל וכיו"ב, א"צ לברך על הבשמים במוצאי ש"י. ועצ"ע.

(35) ראה פרש"י תענית שם ד"ה נשמה יתירה (הא') "והו"י חלש". ובשו"ת הרשב"א (הובא לעיל בפנים): אבדה ממנו נשמה יתירה והוא נחלש. ובשבלי הלקט

(33) משא"כ ביו"ט, אף שגם אז יש חיוב הבדלה (כנ"ל ברמב"ם הי"ח), מ"מ אין הנפש דואבת בשעת הבדלה (מכיון שלא "היתה נחה מכל מלאכה", כמ"ש במ"מ) ולכן א"צ לברך על הבשמים.

(34) וי"ל דנפק"מ להלכה^ה: א) כשמבדיל ביום ראשון, דגם אז יכול לברך על הבשמים^ו (ולא כבטור

ה) ולא כתבו הרמב"ם בפירוש, כי מכללי הרמב"ם שאין דרכו לחדש דינים (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה. וש"נ).

ו) ראה פירוש רשב"ץ לברכות (אה"ק, תשל"א) נג, ב (ד"ה ולענין בשמים). ולהעיר מרמב"ם שם ה"ד "אבל

אינו מברך על האור אלא מוצי"ש בלבד" (ולא הזכיר "בשמים").
ז) אבל ראה רשב"ץ שם.

לקראת שבת

כג

הנפש; אלא שאח"כ מוסיף אדה"ז גם "משמחין אותה" – לבאר מהות השבת הנפש ע"י הבשמים, כי סו"ס אין כאן השבת הנפש ממש (שהרי אין פעולת הבשמים להשיב הנפש כמו שהיתה בשבת לפני שניטלה הנשמה יתירה) אלא רק "משמחין" את הנפש (סתם); משא"כ להרמב"ם עיקר ענין ברכת הבשמים הוא לשמח את הנפש, היפך דאבון הנפש (צערה וכו') על "יציאת השבת", כדי שיציאת השבת תהי' מתוך שמחה, ולכן מתחיל בהעיקר – "משמחין אותה כו".

ז.

יוסיף דלהרמב"ם הא דיו"ט שחל במו"ש

אין מברכים על הבשמים אתי בפשימות, דליכא גדר שמחת נפש

והנה, לפי ביאור זה בשיטת הרמב"ם – שברכת בשמים שייכת לעצם ענינה של הבדלה – יש לבאר בפשטות³⁶ טעם הדין דבליל יו"ט שחל להיות במוצאי שבת אין מברכים על הבשמים³⁷:

במצות קידוש והבדלה דשבת כתב הרמב"ם (כנ"ל) "כשם שמקדשין בלילי שבת ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין במוצאיהן ובמוצאי יום הכפורים שכולם שבתות ה' הן".

ולכן, כשחל יו"ט במוצאי שבת, הרי נמשך משביתת וקדושת שבת בימי היו"ט הבאים תיכף לאחריו [ובפרט שלהלכה הרי נקטינן (וכן פסק הרמב"ם (os)) שסדר הברכות ביו"ט שחל להיות במוצאי שבת "מקדש קידוש יום טוב כו' ואח"כ מבדיל"] באופן שהמנוחה והשמחה דשבת נמשכות ביו"ט, ובמילא אין מקום לבשמים, כי אין כאן דאבון הנפש, אלא שמחת הנפש.

36) וא"צ למ"ש במ"מ "עונג יו"ט עולה כבשמים" – ע"ד הנ"ל בתוס' (ושאר ראשונים) שבהערה 25.
37) ראה רמב"ם הכ"ב שלא הזכיר בשמים.

השלם סק"ל: במוצאי שבת ניטלת ממנו נשמה אחת ונשאר חלוש ע"כ צריך להריח בבשמים ובריח טוב כדי להתחזק. ועד"ז בעוד ראשונים.

דרכי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ
מליובאוויטש נ"ע בענייני עבודת השי"ת

"עבודת הרבים"

"הבעש"ט נ"ע גילה שהכוונה של ירידת הנשמה בגוף היא בשביל
להאיר את העולם על ידי עבודת הרבים דוקא"

החסיד ר' נחמי' זלמן משוינצאן

החסיד ר' נחמי' זלמן משוינצאן הי' תלמידו וחניכו של החסיד הידוע ר' מיכעלע מאפאצק
– מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן נ"ע – והי' בעל כשרון מופלא העמקה וכל ענין בין בנגלה ובין
בדא"ח הי' מחדש בו ענינים עמוקים, אבל הי' מתבודד בטבעו.

החסיד רנ"ז הי' מסודר נפלא ושומר הזמן לרגעים ממש. ודרכו הי' להתפלל שחרית –
בחול ובש"ק וביו"ט – בשעה תשיעית בקר, אחרי הכנה של התכונות כשש שעות כשטליתו
על כתיפו ומתפלל כשש שעות. בקיץ, הי' הולך לביתו לאכול סעודת היום ולנוח כשעתיים,
ובחורף הי' מתפלל מנחה ומעריב ג"כ באריכות כדרכו, ואח"כ הי' הולך לבית לאכול ולנוח
מעט. וככה התנהג שנים הרבה.

החסיד רנ"ז הי' נוסע לליובאוויטש להוד כ"ק אדמו"ר בעל צמח צדק וצוקללה"ה נבג"ם
זי"ע, ועל דרך הרגיל הי' מתעכב בליובאוויטש כחמשה ששה שבועות וחג השבועות באמצע,
והי' מהיושבים ראשונה בשולחן התורה שהיו מזמינים את הרבנים האורחים הבאים על חג
השבועות לליובאוויטש לסעודת יו"ט ביום הראשון דחג השבועות, ביום ההילולא של מורנו
הבעש"ט נ"ע.

לקראת שבת

כה

בסעודה זו הנה מלבד המאמר חסידות שהי' כ"ק אאזמו"ר הרה"ק בעל הצמח צדק אומר, ומלבד איזה סיפורים שהי' מספר ממה ששמע מהוד כ"ק זקנו אדמו"ר הזקן נ"ע אודות מורנו הבעש"ט נ"ע ואודות מורנו הרב המגיד ממעזריטש נ"ע, הנה מלבד זאת הי' הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק משתעשע עם הרבנים בדברי תורה בנגלה והי' מפליאם בחידושו הגאונים.

התבודדות ביער

בקצה העיר ליובאוויטש ברחוב זארעטישיע, כשלש מאות צעדים בדרך העולה להאחוזה האנאראווע, בהר משמאל הדרך, היה יער קטן, באורך כרבע פרסא וברוחב כשמינית פרסה, ושם סוכה קלועה מענפי אילנות ומתחת ההר עובר נחל קצר כארבע אמות ועמוק כחצי קומת איש ומימיו מפכים במרץ, וביער הזה קנה לו שביתה החסיד רנ"ז בכל משך היום – בימי החול – משעה השני' אחרי חצות הלילה עד כשעה או שעתיים קודם תפילת ערבית.

אחר שסידר הרנ"ז תיקון חצות הי' הולך אל היער הנ"ל וטובל בנחל ויושב לו להתבונן בעניני תורת החסידות קודם התפלה ומתפלל לו כדרכו, ואחר התפילה הי' נוטל ידיו ממימי הנחל ואוכל סעודתו פת במלח ומים קרים ונח כשעה ועוסק בלימוד ואח"כ התפלל מנחה וחוזר העירה.

ככה נהג בימות החול מיום הראשון עד יום החמישי.

כארבעים שנה ישב הרנ"ז על שולחן חותנו החסיד ר' גבריאל שלמה חנוני בעיר גריווא (פרוור עיר דענענבורג), אחד מחסידי הוד כ"ק רבינו הזקן נ"ע, איש אמיד ומושפע בפרנסה, בינוני בידיעת התורה בנגלה ובדא"ח, אבל הי' מבעלי עובדין טבין, בהכנסת אורחים ובצדקה ברוח נדיבה ועין יפה, ואח"כ הי' הרנ"ז מתפרנס מעסק אשתו באופן אשר מעולם לא עסק בשום ענין של פרנסה אלא עסק רק בתורה ועבודה ביגיעת בשר ויגיעת נפש והי' אחד מגדולי הגאונים בנגלה ומשכיל נפלא בידיעת תורת החסידות, ובעל מדריגה גדולה שבעבודה שבלב.

הכוונה העליונה בירידת הנשמה לגוף

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע, שהי' מכיר את הרנ"ז הי' מפליג מאד בשבחו, ויספר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע כי כמה פעמים הי' הולך בהחבא אל היער אשר הרנ"ז הי' יושב שמה, להסתכל – מבין חרכי הסוכה – בפניו של הרנ"ז בשעה שהי' מתעמק בענין של חסידות, עיניו היו עצומות ופניו לזהטים וכולו מרחף בשמי מרום, מופשט מכל עניני עולם והרגש גופני.

ובזה הנני נותן לפניכם יקיריי קטע משיחה קדושה שזכיתי לשמוע מהוד כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע באחד הטיולים בקיץ תר"ס בנאות דשא סערעברניקע.

וזה דבר השיחה:

באחד היחידות דשנת תרל"ח של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אצל הוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, הואיל כ"ק אאזמו"ר הרה"ק לבאר אשר כללות ענין ירידת הנשמה בגוף הוא לא רק מצד העבודה לעצמו בתורה ועבודה במס"נ בפועל שהוא – העובד – עוסק רק בתורה ועבודה במדריגת צדיק גמור, הנה עדיין אינו ממלא בזה את חובת שליחות נשמתו לעלמא דין, והשליחות היא בדרך סכנה ממש ובפרט ההלבשה בנפש הטבעית וביותר ההלבשה בנפש הבהמית, ובכל זה הנה אב הרחמן שולח את הנשמה לרדת להתלבש בגוף לא רק גשמי אלא גם חומרי ובהתלבשות דנפש הטבעית ונפש הבהמית בשביל לזכך את חומריות העולם ולעשות את גשמי העולם כלי לאלקות, והוא ע"י ההתעסקות בעבודת הבירורים בעצמו וגם לעורר את זולתו להתחזק בעבודה זו.

ביחידות ההיא הואיל כ"ק אאזמו"ר הרה"ק לספר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק על אודות החסיד רנ"ז הנ"ל והפליג בשבחו במאד מאד ויסיים לאמר:

כל זה הוא סך הכל עבודה פרטית, טוב של יחיד שעל ידי עבודתו הגדולה בתורה ובמצות בכל הכוונות ביגיעת נפש ויגיעת בשר הוא מתעלה בעילוי אחר עילוי, אבל זהו לא יותר מאשר עבודה של יחיד, שלא זה בלבד היא הכוונה של ירידת הנשמה בגוף. הבעש"ט נ"ע גילה שהכוונה של ירידת הנשמה בגוף היא בשביל להאיר (ליכטיג מאכן) את העולם על ידי עבודת הרבים דוקא.

כל אחד צריך לעשות גם בהנוגע לשני, ואזי זכות הרבים תלוי בו. ובפרט רב, מו"צ ומלמד שהם הם הרועי ופרנסי ישראל צריכים הם מסירות נפש בשביל לזכות את הרבים, לבד זאת שהם צריכים להיות בעלי עבודה לעצמם – לטובת עצמם – צריכים הם להיות בעלי עבודה ובעלי מדות טובות בכדי שילמדו מהם את ענין העבודה בכלל ומדות טובות בפרט.

החסיד ר' נחמי' זלמן וסייעתו ובני גילו הם חסידים גדולים, למדנים, 'משכילים' ו'עובדים'. אך לא זה בלבד היא הכוונה העליונה בירידת הנשמה בגוף, הכוונה העליונה בירידת הנשמה בגוף היא עבודת הרבים דוקא.

